

Planta baixa

HISTÒRIA DE L'EDIFICI

El palau Alegria és un magnífic edifici del 1733, situat a la part de Gernika que es va salvar del bombardeig que va sofrir la vila el 1937, durant la Guerra Civil. Però la història de l'edifici és molt més antiga i està íntimament lligada a la memòria d'Euskal Herria.

HISTÒRIA DE L'EDIFICI

El primitiu edifici és de principis del segle XVI. Es tractava d'una torre amb clares funcions defensives, característica de les lluites de bàndols entre Onyacins i Gamboïns que van assotar l'Edat Mitjana basca. La família Iburguen estava emparentada amb els Butron-Muxika, cap dels Onyacins a Biscaia

TRONERA (obertura a la paret)

És l'únic vestigi de la tipologia militar que caracteritzava l'edifici original. La tronera rep el seu nom perquè era una obertura per a "trons", com es denominava llavors a certes peces d'artilleria.

INCENDI

El 1718 va esclatar una revolta social coneguda amb el nom de Matxinada. El motiu va ser l'intent de Felip V de traslladar les duanes basques de l'Ebre a la costa, amb la qual cosa les mercaderies que arribaven als ports s'encarien. La zona d'Urdaibai, on està situat Gernika, va ser especialment sensible a aquests canvis. Els revoltats van cremar la torre d'Alegria, els seus mobles i pertinences. Una vegada sufocada la revolta, es va reconstruir la casa.

PALAU BARROC (maqueta central)

El nou edifici és el típic palau barroc del País Basc, adaptat ja a gustos més residencials i urbans: aspecte cúbic, elegant façana davantera, àmplies finestres, etc. A partir del segle XIX, a causa del títol nobiliari dels propietaris, Comtes de Montefuerte, el palau és conegut amb aquest nom. La simetria de la façana es va

trencar lleugerament a principis del segle XX, quan els propietaris van inserir l'escut del seu primer cognom, Allendesalazar, procedent d'altra casa de Gernika, coneguda com "Casa Pintada". Darrere s'estenen els antics jardins, que doten al palau d'una atmosfera verda, calmada i afable.

A l'interior també s'aprecia un clar repartiment i refinament d'espais, digne de la família que ho habitarà: la planta baixa posseeix un vestíbul per a carruatges, així com les quadres, cellers i rebosts; la planta primera és el pis noble, acull les habitacions de la família, les sales de recepció de visitants, el despatx, la biblioteca i la capella. La galeria de la segona planta, amb els seus amplis arcs, proporcionava llum i calor a les dames, que es reunien allà per a la feina de casa d'agulla i tertúlies. A les golfes, cobert per una estructura de fusta singular, es trobaven els trasters.

GUERNICA-LUMO AVUI (maqueta vertical)

Les Junes de Biscaia es reunien a Gernika des de temps immemorials; però la fundació jurídica com a vila, amb nous drets i obligacions, va tenir lloc el 1366. La seva història, relativament tranquil·la durant segles, es va truncar amb la destrucció gairebé total el 1937. En pocs anys, Gernika va renéixer de les seves cendres i es va convertir en un creixent centre industrial. En l'actualitat destaca com a ciutat de serveis, entre els quals predomina el turisme.

Extramurs de la vila medieval, es trobava el palau Alegria, així com l'Arbre de Gernika i la campa on es situava l'ermita de l'Antiga, lloc actualment ocupat per la Casa de Junes, i el convent de Santa Clara. Aquests edificis formen un conjunt monumental de gran valor històric. A ell es sumen els antics jardins del palau, en els quals es reproduïxen diferents ecosistemes del País Basc i s'alberguen escultures de Chillida i Moore.

PREHISTÒRIA

ART PALEOLÍTIC

Les coves basques allotgen mostres espectaculars de l'art paleolític, tal com va reconèixer la UNESCO amb la declaració de Patrimoni Mundial per a Santimamiñe, Altxerri i Ekain l'any 2008.

En aquestes grutes es van fer servir suports específics, tant mobles (plaquetes, còdols, ossos i banyes) com immobles (blocs a l'aire lliure i parets de coves) per representar animals com ara cavalls, bisons, cérvols o rens i, ocasionalment, peixos, ocells, serps, etc. Les figures humanes són escasses, tret de les empremtes de mans. També hi abunden les formes geomètriques, sèries de punts, línies i taques informes.

L'ART PALEOLÍTIC A EUSKAL HERRIA (imatges i peces)

Els artistes del Paleolític van dominar magistralment les tècniques de l'escultura, la pintura i el gravat. Per al modelatge i el gravat de les peces van fer servir fonamentalment eines de sílex que els permetien crear traços més o menys amples i profunds, mentre que per a la pintura van utilitzar minerals de ferro, amb els quals obtenien diverses tonalitats vermelloses, i carbó vegetal o òxid de manganès per al negre. Tot plegat suposava una paleta cromàtica molt limitada.

Mitjançant aquestes tècniques aplicades de manera única o combinades es van plasmar figures, sobretot d'animals, reduïdes a la línia del contorn i amb farciments interiors que simulen el pelatge i la musculatura. La presència de detalls, com ara el musell i la boca, l'ull amb el lacrimal representat, les peülles, etc., que els atorguen realisme pot ser més o menys abundant, com també el nombre de parts anatòmiques representades amb figures més o menys completes.

- L'ós gravat a la paret de Venta Laperra i el cavall gravat sobre una atzagaia de la cova d'Isturitz es troben entre les primeres obres artístiques del nostre territori.
- A Euskal Herria es conserven algunes de les mostres més antigues de l'art mundial, relacionades amb les primeres poblacions d'Homo sapiens que van arribar a Europa fa 40.000 anys aproximadament. És el cas de les pintures vermelles de la galeria superior de la cova d'Altxerri o de certes peces d'art moble de la cova d'Isturitz.
- 15.000 anys abans del present es produeix una veritable explosió artística a Europa. És en aquest moment quan es decoren els principals santuaris subterranis, alguns dels quals amb desenes de gravats i pintures a les parets com en els casos d'Erberua, Altxerri, Ekain o Santimamiñe, o amb centenars de peces d'os i pedra com en el cas d'Isturitz.

ERES GEOLÒGIQUES (maquetes)

La superfície de la Terra es modifica constantment a causa de les tensions internes. La vida es renova contínuament, adquireix altres formes i s'adapta a l'entorn. Cada cosa, però, té el seu ritme. Si l'edat de la Terra és de 4.600 milions d'anys, n'han passat més de 4.000 milions sense cap forma de vida i 5.598 sense presència humana.

Els dos milions d'anys de vida humana només són una anècdota en l'evolució de la vida a la Terra. Les primeres restes humanes trobades en territori basc són molt posteriors al naixement de l'espècie a l'Àfrica i els dos mil anys que considerem com la nostra era arriben a penes a la centèsima part de la presència humana al territori que avui anomenem Euskal Herria.

HABITAT I POBLAMENT

Durant segles, en el món rural la casa ha estat una entitat social, econòmica, religiosa, fiscal i fins i tot política. Encara avui, majoritàriament és un factor d'identitat per a la família que l'habita.

L'ESGLÉSIA CONFORMADORA DEL PAISATGE RURAL (maquetes d'esglésies)

En un país on tot el que té nom existeix, la casa és qui dóna nom a la família. De fet, així s'han originat la majoria dels cognoms bascos.

A partir del segle VIII, els documents citen llogarets que s'agrupen al voltant d'una església que els dóna sentit de comunitat. La majoria d'aquestes localitats rurals han perdurat en el temps fins ara, i les seves esglésies s'han adequat a les noves realitats. Quan al segle XVI es dóna una autèntica eclosió constructiva, algunes esglésies van recórrer a una solució singular: la construcció de sofisticades cobertes de fusta, imitant les voltes de pedra.

ARQUITECTURA POPULAR (maquetes de caserius)

El caseriu basc sorgeix a la fi del segle XV. Es tracta d'un edifici que és habitatge, cup, taller, estable, graner i pallissa. Això es reflecteix en la seva arquitectura: el caseriu es caracteritza físicament per la seva qualitat de caixa, d'enorme contenidor compacte que tot ho acull. La tipologia varia segons les comarques, èpoques, materials, poder econòmic, activitat predominant... però sempre destaca l'alta qualitat constructiva.

CARTOGRAFIA

La geografia i la cartografia van ser en origen ciències militars. La situació fronterera d'Euskal Herria entre dos estats freqüentment enfrontats va afavorir la proliferació de mapes i il·lustracions.

A més, el transport marítim i terrestre, les esposalles dels prínceps de Castella i França, el control de passos de mercaderies o els conflictes de límits entre propietats han afavorit la creació de nombrosos mapes, plànols i dibuixos sobre Euskal Herria.

ELS INSTRUMENTS DE NAVEGACIÓ (vitrina)

Els instruments de navegació sorgeixen de la necessitat de fixar la posició, mesurar la direcció i la distància, determinar la velocitat, mesurar la profunditat de l'aigua, interpretar exactament els mapes i observar els fenòmens meteorològics.

Al segle XIV es va produir, en l'Europa atlàntica i en la mediterrània, un gran desenvolupament de la navegació d'altura, afavorida tant per la generalització dels instruments de navegació com pel desenvolupament de les escoles de cartografia. S'obria una nova etapa de descobriments en la qual els bascos van jugar un paper decisiu.

LA CARTOGRAFIA NÀUTICA (armaris)

Les cartes nàutiques o mapes marins, anomenats entre els segles XIII i XVII portulans, estan destinats al seu ús en la navegació. Utilitzen els seus propis recursos a l'hora de reflectir l'espai marítim i la línia de costa, tals com l'exageració d'estuaris de ries, golfs, ports o promontoris, distorsionant la seva grandària real, però oferint així major informació pràctica als navegants. La costa basca està detalladament descrita i cartografiada des del segle XVI, a causa de la posició estratègica dels ports bascos entre l'interior de Castella i el nord d'Europa.

ESCOLES CARTOGRÀFIQUES

A partir del segle XVIII, els avanços en la ciència cartogràfica tenen com a resultat pràctic mapes cada vegada més precisos, tant en els seus contorns com en la posició dels elements representats i la distància correcta entre aquests. Així mateix, els mapes són cada vegada més clars, ofereixen major informació i aquesta apareix més comprensible a primera vista. Sí es manté, malgrat tots els canvis tècnics i formals, el valor estètic dels mapes, que sempre van més enllà d'uns simples suports d'informació gràfica.

Primera planta

NAFARROA

Navarra va ser un influent Regne medieval gestat entorn la família Aritza a principis del segle IX. Des del segle X es va expandir amb la dinastia Jimena, bé per conquesta, bé per enllaços matrimonials, avançant cap al Sud a costa dels àrabs.

El Regne de Navarra assoleix la seva màxima expansió entre el 1004 i el 1035, quan Sanç III el Major domina pràcticament tot el territori de la cornisa cantàbrica i el Pirineu Occidental. Amb el repartiment dels seus dominis entre els seus hereus, crearà el Regne de Castella i el Regne d'Aragó, la qual cosa tindrà una gran transcendència política posterior.

Des de finals del segle XI, l'evolució del Regne es veurà marcada per les lluites amb aragonesos i castellans, que li tanquen el pas cap al Sud. A més, els territoris d'Àlaba, Guipúscoa, Biscaia i La Rioja, que van ser navarresos fins al segle XII, passaran a la Corona de Castella. Aquests successos, sumats a la instal·lació en el tron de dinasties franceses, van orientar la política del Regne Navarrès cap al nord dels Pirineus.

Durant el segle XIV els bàndols nobles Beaumontesos i Agramontesos van afeblir el poder monàrquic amb les seves disputes, la qual cosa va ser aprofitada per Ferran el Catòlic el 1512, per a incorporar el Regne de la Navarra Peninsular a la Corona de Castella, deixant la Baixa Navarra sota domini de la dinastia Foix.

Després de la conquesta, Navarra va mantenir el seu règim foral com ho demostra el Dret de Sobrecarta, que concedia a les Corts la facultat de rebutjar l'aplicació de decrets reials, i fins i tot butlles papals, que fossin contraris al Fur General de Navarra.

El territori navarrès es dividia en sis merindades, cadascuna regida per un merino, un noble que tenia jurisdicció sobre aquest territori. Cada merindad aglutinava alguns poders, com la fixació de pesos i mesures, el compliment dels

drets reials i les reclamacions judicials de tipus criminal. El merino s'encarregava de preservar l'ordre públic, recaptar alguns impostos i cuidar les fires.

Aquestes sis Merindades eren: Merindad de les Muntanyes (o Pamplona), Merindad d'Estella, Merindad de Sangüesa, Merindad de la Ribera, Merindad d'Olite, i Merindad d'Ultrapuertos (o Baixa Navarra).

IPARRALDEA

Els territoris que conformen Iparralde són: Lapurdi, Zuberoa i Baixa Navarra, els quals es consoliden territorialment a partir del segle XIV.

Des de l'Edat Mitjana, les relacions territorials d'Iparralde van oscil·lar entre el Regne Carolingi i el Regne de Pamplona, amb el qual la noblesa gascona tenia llaços familiars. A la Baixa Edat Mitjana Iparralde, ja configurat com ducat d'Aquitània, es veurà implicat en els conflictes polítics d'Anglaterra, França, Castella i Navarra. A mitjans del segle XII, la seva unió a l'Anglaterra de Ricard Cor de Lleó, va marcar l'inici de la seva estructuració institucional.

Així, Lapurdi s'organitzava mitjançant un "Biltzar" o reunió de juntes, que es celebrava a Uztaritz. Zuberoa tenia un sistema similar, amb un "Biltzar", anomenat "Silbiet", que es reunia a Lextarre (Maule). I Baixa Navarra s'articulava com "Merindad d'Ultrapuertos", una de les sis de la Corona Navarresa, fins el 1512, quan la part peninsular del vell Regne és conquistada per Castella. Baixa Navarra, escindida, manté la categoria de regne fins el 1572. A partir del segle XVI s'establiran els Estats Generals, i cada comarca tindrà la seva pròpia comarca i representants.

GIPUZKOĀ

Fou el 1025 quan el nom de Guipúscoa irromp en la Història amb motiu de la donació que el "*senior Garsia Azenariz de Ipuscua*" i la seva dona donya Galga, van fer del monestir de San Salvador de Olazabal al de Sant Joan de La Peña. El monestir donat, al costat de San Sebastián de Hernani i a San Pedro de Ariceta (Bergara), van ser referents de la població que ocupava l'àrea. No obstant això, en poc temps, el paisatge guipuscoà va sofrir una important transformació provocada per la fundació de 25 viles, que van abastar pràcticament tot el territori (el senyoriu d'Oñati s'incorpora el 1846), ja que les àrees rurals van quedar sota la protecció de les viles.

Sant Sebastià, el 1199, va ser la primera vila fundada, com sortida al mar del Regne de Navarra, seguida per Hondarribia. El 1200, Castella va conquerir aquest territori, continuant la política de fundació de viles, al llarg de la costa (Getaria, Zarautz, Mutriku,...) i de la vall de l'Oria (Tolosa, Ordizia,...).

A causa de la inestabilitat política i social del segle XIV (lluita de bàndols,...), els nous nuclis, com Azpeitia, Azkoitia o Eibar, es van fortificar, aïllant-se del territori d'al voltant, dominat pels llinatges banderers.

Després del bandejament dels Parents Majors, Guipúscoa comença a organitzar-se com a territori mitjançant els Quaderns d'Ordenances de Germanor, redactats per primera vegada el 1375. Les viles es reuneixen en Juntes Generals, dues vegades l'any. I ja al segle XVI sorgeix la Diputació, per actuar entre Junta i Junta.

ARABA

El territori d'Araba, que s'estenia per les estribacions meridionals del Gorbea, va ser objecte del projecte polític dels reis astur-lleonesos que, mitjançant matrimonis o enfrontaments bèl·lics, van tractar de dominar-lo. La seva integració en l'òrbita astur, va possibilitar que les aristocràcies alabeses emparentessin amb les asturianes des del segle IX.

Al marge d'aquesta Àlaba nuclear es trobava La Rioja, via de passada de les expedicions militars enviades pels emirs cordovesos, fins que el rei pamplonès Sanç Garcés I va aconseguir al començament del segle X dominar la zona. Des de llavors, i durant bona part dels segles XI i XII, el territori alabès va quedar políticament integrat en l'òrbita de la monarquia de Pamplona, fins que el 1199 va ser lliurat al rei castellà Alfons VIII.

Durant aquesta època es van fundar nombroses viles dotades de furs especials mitjançant els quals s'atorgaven privilegis, franqueses i exempcions a tots els seus pobladors. Els llogarets no assignats a les viles van continuar en poder dels senyors, que es van agrupar en l'anomenada Cofradia d'Arriaga, autodisolta el 1332, la qual cosa va suposar la incorporació d'aquestes terres a la Corona castellana.

Per a defensar-se dels senyors feudals, imposar l'ordre en el camp i alliberar-se dels malfactors, els llogarets i viles es van organitzar en entitats superiors, les Quadrilles de Germanor, que van donar lloc el 1463 a la Germanor General d'Àlaba, institució que va contribuir a definir l'àmbit territorial de la província. Al capdavant d'aquesta entitat es trobava un jutge executor, el Diputat General, càrrec que ja apareix documentat el 1476. Tots els representants de les Quadrilles reunits en assemblea formaven les Junes Generals.

BIZKAIA

El nom de Bizkaia va ser emprat per primera vegada en la Crònica d'Alfons III, redactada a la fi del segle IX, per a designar un territori entre els rius Nervión i Degui. Progressivament, al nucli original se li van anar afegint altres comarques per estar vinculades a la família dels senyors de Biscaia: el 1211, el Duranguesat, posteriorment Las Encartaciones -ambdues mantenint les seves Juntes-, Orduña, al segle XV, i finalment, al segle XVIII, Orozko. Encara que la llegenda considera que el Senyoriu va ser instaurat per Jaun Zuria, un estranger, que al segle IX, va ser triat pels biscaïns per a dirigir la defensa del territori a canvi del lliurament de forests, pomers i altres béns, la veritat és que el primer senyor conegut va ser Íñigo López, qui va viure durant bona part del segle XI. Va ser vassall del rei navarrès Garcia i més tard del castellà Alfons VI. Va iniciar el llinatge dels Haro, família que, excepte un breu parèntesi en els anys centrals del segle XII, va assumir el govern del Senyoriu fins que, per successió legítima, va recaure a mitjans del segle XIV en els Lara, i poc després en els Trastàmara, un dels membres dels quals, l'infant don Joan, es coronaria rei de Castella amb el nom de Joan II, incorporant el Senyoriu a aquest Regne. Malgrat això el Senyoriu va mantenir les seves institucions i els seus furs, estant els reis castellans, en aquell temps senyors de Biscaia, obligats a jurar-los. La primera redacció del Fur data del 1452. Va ser modificada el 1526 rebent el nom de Fur Nou. Els representants de les viles i *anteiglesias* -entitats locals que conformaven el Senyoriu- es reunien en les Juntes Generals que es celebraven a Gernika.

BASCOS AL MÓN

La condició de lloc de pas entre La Península Ibèrica i el continent europeu, així com la presència del mar i l'esperit emprenedor, han facilitat la mobilitat dels bascos al llarg dels segles. Ja els textos clàssics recullen la presència de bascos en diferents racons de l'Imperi Romà. El comerç i la pesca van dur a molts d'ells pel món, a través del mar, com mercaders al Nord d'Europa i a Sevilla, pescadors de bacallà i caçadors de balenes a Terranova i Islàndia. També van tenir un paper rellevant en la formació dels Estats Moderns, com militars, escrivans o juristes a les corts dels Àustria i a L'Església. Després del descobriment del Nou Món, en el qual els bascos van jugar un important paper, serà quan es relacionin d'igual a igual amb les potències europees del moment, encara que sempre al servei de L'Església, de La Corona de Castella o del rei de França: conquistadors a Mèxic i Perú, corsaris al Carib o a la Mediterrània, missioners al Sud-est asiàtic, marins en el Pacífic... La llista de bascos pel món és interminable: des de Juan Sebastián Elcano, que va donar la primera volta al món, fins a Catalina de Erauso, monja aventurera que va ocupar el càrrec d'alferes disfressada d'home. Al segle XIX es produeix l'inici de la diàspora: milers de bascos emprenen una nova vida fugint de la pobresa, de les guerres o buscant noves experiències en altres continents. A l'actualitat, els emigrants bascos i els seus descendents formen part indissoluble dels països d'acollida, als quals han aportat nombroses personalitats en la política, l'economia, la societat... La seva integració, no obstant això, no ha suposat una pèrdua dels orígens, el basc o les tradicions, com ho testimonien les nombroses Euskal Etxeak (Cases Basques), frontons i trinquetes repartits pel món. El resultat d'aquesta simbiosi entre els vells valors i la seva adaptació és la identificació que es fa al món del basc amb la fortalesa, el treball, la tenacitat, així com també amb el cap dur, la noblesa (paraula de basc és sinònim de digne de confiança) i l'esperit emprenedor.

ABOLICIÓN FORAL Y SITUACIÓN ACTUAL

La lluita del Liberalisme contra l'Antic Règim fou un procés difícil que a Euskal Herria va durar gairebé un segle: va començar amb La Revolució Francesa i va terminar en finalitzar la Segona Guerra Carlista, amb l'abolició dels Furs. No obstant això, els primers atacs als règims forals van ser anteriors, van venir del centralisme de les monarquies absolutes borbòniques, tant a França com a Espanya, i estaven concertats des de l'àmbit polític i acadèmic. La Revolució Francesa va suposar l'abolició definitiva del sistema foral a Iparralde. A la resta dels territoris aquest procés va començar amb vigor al segle XIX.

La Llei Sàlica, portada pels Borbons, no permetia que les dones regnessin. Ferran VII va promulgar La Pragmàtica Sanció que abolia aquesta llei el 1830, restablint el dret successori tradicional castellà i permetent regnar a la seva primogènita. No obstant això, el 1833, en caure malalt, la camarilla reial fa que derogui aquesta Pragmàtica. Una vegada recuperat, torna a aplicar-la abans de morir, assegurant el tron d'Isabel. Però Carles Maria Isidre, germà del rei, no va admetre la Pragmàtica i en morir don Ferran el 29 de setembre de 1833, esclata la Primera Guerra Carlista entre absolutistes i liberals.

La Primera Guerra Carlista dirimia en el fons la lluita que s'estava produint a tota Europa, i fou especialment aguda en sòl basc perquè aquí es va afegir la peculiaritat foral. Amb els canvis soferts pel sistema foral en finalitzar aquesta guerra, polítics, militars, juristes i historiadors bascos van defensar els Furs de forma quasi unànime, sense distincions polítiques, i van tractar de desmentir constantment la identificació de furisme i carlisme, cosa que interessava tant a liberals centralistes com a carlistes.

El segon intent del carlisme, el 1872, es va veure truncat amb l'arribada al tron d'Alfons XII. La llei de 1876, que va abolir els Furs va ser un autèntic revulsiu polític. El furisme seguia tenint tanta força que el sistema de Concerts Econòmics de 1878, transitori, va acabar sent un instrument de regulació econòmic-institucional entre les Diputacions i l'Estat.

Segona planta

EUSKAL HERRIA

Euskal Herria és una terra orgullosa de les seves tradicions. Ha sabut preservar el seu idioma durant mil·lennis, convertir els seus treballs en esports, mantenir ritus ancestrals i cuinar plats de sabor antic.

L'amor a la terra, a una forma de ser, de viure, de celebrar, va lligat a cadascun dels moments que es viuen any rere any, a cada melodia tocada, a cada dansa, a cada costum arrelat en cadascun dels seus pobles.

ESPORTS BASCOS

L'esport basc neix de les activitats de la terra i del mar. Pescadors, llauradors, llenyataires o pastors competeixen entre si per veure quin és el més ràpid o més fort, mitjançant desafiaments en els que les apostes són part de la diversió.

D'aquesta manera sorgeixen les regates de traineres, els *aizkolaris* o talladors de troncs, els *segalaris* o talladors d'herba, els aixecadors de pedres, les *idi-probak*, probes de força amb animals, les bitlles o els concursos de gossos d'atura.

En l'actualitat, les regates, la pilota o la *sokatira* posseeixen reglaments professionals, i són molts els espectadors que acudeixen a les grans cites esportives, on s'aposten importants sumes de diners. La pilota té una gran popularitat en les seves distintes variants: pilota a mà, a pala, remuntador, etc. Tots els pobles contenen amb el seu frontó, donant una mostra de l'alt nivell d'afició que existeix.

MITES I CREENCES

Els mites i les llegendes més antics d'Euskal Herria tenen el seu origen en els éssers poderosos que encarnaven la naturalesa. Éssers mitològics com Mari, deessa del llamp i la pluja, Sugaar, el dragó, Basajaun i Basandere, senyors del bosc, les làmies o sirenes, o Tarttalo, el ciclop, apareixen vinculats a coves i boscos, i són els causants dels fenòmens naturalsals com la pluja o les posades de sol.

Amb l'arribada del cristianisme, el culte a la naturalesa es va barrejar amb la nova religió, conformant un entramat de celebracions i ritus que marca el cicle de la vida. Així, Sant Miquel va vèncer al drac, Sant Martí als *basajaun*, Olentzero, el carboner mític, baixa del bosc a celebrar el Nadal i per Sant Joan es celebra el solstici d'estiu entorn al foc i a l'arbre.

DANSES

Amb un origen antic i divers, la dansa acompanya totes les festes. És una de les millors expressions de tradició d'Euskal Herria, per l'abundància i varietat de balls i la sincronització, ordre i disciplina dels seus passos, que han perdurat al llarg dels temps.

Vestimentes i eines enriqueixen el ball i aporten un major sentit simbòlic als moviments dels *dantzaris* o ballarins. De caràcter social, agrícola o religiós, la dansa és un esdeveniment que marca les estacions de l'any, els cicles agrícoles o els canvis socials al llarg de la vida. Des del *zortziko* de les tardes de diumenge, al solemne *aurreku*, el corpus o les vistoses *ezpatadantzak* d'origen militar, danses socials, danses ritus, amb pals, amb arcs, amb bordons,... totes recullen la força simbòlica de la tradició.

PASTORAL DE ZUBEROA

La pastoral suletina és una forma de teatre que prové de l'Edat Mitjana i combina declamació, cant, música i dansa. La seva estructura és sempre la mateixa: els actors, dividits en dos grups, blaus i vermells (bons i dolents), declamen els seus textos en vers mentre caminen marcant el ritme amb un bastó, la *makila*. Entre les escenes, ballen els *satanak* i es van intercalant cançons i versos satírics.

El seu origen es troba en diverses representacions religioses que es realitzaven a tota Europa, i que s'han mantingut a Zuberoa fins als nostres dies. En l'actualitat, la pastoral escenifica biografies de personatges bascos. Cada any, un poble sencer es converteix en actor, amb la responsabilitat i el privilegi de preparar aquesta complexa representació, en la qual intervenen desenes d'intèrprets.

MÚSICA ACADÉMICA

La música acadèmica ha conviscut amb la música popular a Euskal Herria des de l'aparició dels primers monestirs. Durant el Barroc, la catedral de Baiona, la de Vitòria o el santuari d'Aranzazu van adequar les seves capelles musicals, afegint instruments de corda i vent que acompanyessin a l'òrgan, i han estat actius llocs de creació musical, seguint les corrents europees i l'evolució d'estils.

El segle XIX veu néixer als principals compositors bascos. Des del jove Juan Crisóstomo Arriaga, a Hilarión Eslava, amb el seu mètode de solfeig, joves estudiants bascos, com Pablo Sarasate, aniran als Conservatoris de París o Berlín. A la fi de segle, trobem una nova generació creadora: Jesús Guridi, José María Usandizaga, Aita Donostia i Pablo Sorozábal. A la generació immediatament anterior pertanyia Maurice Ravel, mundialment conegut pel seu Bolero.

MÚSICA POPULAR

La música popular, la qual s'allunya de les normes acadèmiques i beu de la tradició, s'ha transmès sense interrupció fins als nostres dies. Les cançons més antigues i els primers *txistularis* es remunten a l'Edat Mitjana, i encara que les melodies s'han perdut, ens queden les lletres.

El *txistu*, acompanyat del tamboril, és l'instrument més popular, fins i tot és contractat pels ajuntaments per a celebrar les festes de caràcter institucional. Té una variant pirinenca, la *txirula*, acompanyada de l'atabal, i en la meitat sud d'Àlaba i Navarra sonen les gaites i dolçaines.

L'*alboka* de banyes es tocava només en algunes comarques, generalment acompanyada per la pandereta, com es fa actualment amb la *trikitixa*, l'acordió diatònic que s'introdueix amb gran èxit al segle XIX. La *txalaparta*, per la seva banda, va tenir possiblement el seu origen en l'ambient festiu dels treballs col·lectius, com premsar poma per a la sidra.

EUSKARA

El *euskara* és la llengua dels bascos que, no en va, anomenen a la seva terra Euskal Herria, literalment, el poble del basc. S'anomenen a si mateixos "euskaldunes", els que posseeixen el basc, distingint als habitants d'un territori únicament per la llengua.

Es autòctona, té milers d'anys i no pertany a cap família de llengües al món. És la més antiga d'Europa, ha sobreviscut al llatí i al pas dels temps i, en l'actualitat, conta amb més d'un milió de parlants en les seves diferents variants o dialectes.

De caràcter oral, els primers escrits són tot just unes paraules en làpides romanes o en documents medievals, però des del segle XVI, les obres literàries han anat en augment, i els estudis i gramàtiques també. A més, des del 1918 conta amb una acadèmia pròpia, Euskaltzaindia, que es dedica al cuidat del basc.

GASTRONOMÍA

La cuina basca tradicional es basa en els productes denominats “del país”, alguns autòctons i altres originaris de terres llunyanes, però arrelats a Euskal Herria i que han desenvolupat característiques pròpies. Fires i mercats reuneixen el millor de les seves comarques, cuidant la qualitat de cada ingredient.

La cultura culinària d'Euskal Herria es reflexa en els *txokos* i societats gastronòmiques, en els quals grups d'amics s'ajunten per a cuinar i degustar. Els plats s'acompanyen de vi, sidra i *txakoli*, el vi de la costa.

A més, les confrades de determinats productes (sidra, mongeta, formatge...), es dediquen a donar-los a conèixer. Encara que qui més fama mundial han donat a la gastronomia basca són els nombrosos cuiners que des de la Nova Cuina Basca han reinventat la tradició, llançant nous plats basats en la creativitat i l'experimentació.